

**МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДАЛ,
ЭРЭГТЭЙЧҮҮДИЙН НИЙГМИЙН БАЙДЛЫН ТАЛААРХ ТОЙМ
МЭДЭЭЛЭЛ**

*Ц.Норовдондог (Ph.D.), Д.Аюуш,
О.Нарантуяа, Б.Батцэцэг*

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

УДИРТГАЛ

НЭГ. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫН ЭРХ ЗҮЙН
ОРЧНЫ ТОЙМ, НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

- ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН
- ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ КОНВЕНЦ
- ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ
- БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧГҮҮД
- МОНГОЛ УЛСЫН ЖЕНДЭРИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

ХОЁР. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЭРЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ,
НИЙГМИЙН АСУУДЛУУДЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

- ДУНДАЖ НАСЛАЛТ
- ЭРҮҮЛ МЭНД
- БОЛОВСРОЛ
- ГЭМТ ХЭРЭГ
- ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ, АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН
- ӨРХ ТОЛГОЙЛСОН ЭЦЭГ

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

УИН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

УИХ	Улсын Их Хурал
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ИТХ	Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЦЕГ	Цагдаагийн ерөнхий газар
ХАА	Хөдөө аж ахуй

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн Монгол Улсын хууль тогтоомж
- Хүснэгт 2. Монгол Улсын жендэрийн зөрүүтэй байдлын индекс (2006 оноос хойш)
- Хүснэгт 3. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд заасан заалт
- Хүснэгт 4. Нас баралт, насны бүлгээр
- Хүснэгт 5. Нас баралт, зонхилох өвчний төрөл
- Хүснэгт 6. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг (хүйсээр, хувиар)
- Хүснэгт 7. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг, хот хөдөө (хүйсээр)
- Хүснэгт 8. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг, бүс аймаг, нийслэл (6 ба түүнээс дээш нас)
- Хүснэгт 9. Гэмт хэрэг үйлдэгдсэд, аймгуудаар (сүүлийн 5 жил)

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

- График 1. Дундаж наслалт, хүйсээр (2015-2022 он)
- График 2. Дундаж наслалтын зөрүү, аймгаар
- График 3. Төрөлт, нас баралт, хүйсээр (дүнд эзлэх хувиар 2022 он)
- График 4. Хүн амын нас баралтын түвшин, бүс нутаг, нийслэлээр (сүүлийн 5 жил)
- График 5. Хөдөлмөр эрхлэх насандаа нас барсан байдал
- График 6. Сургуульд хамрагдалт
- График 7. Хүн амын боловсролын түвшин
- График 8. Хүн амын боловсролын түвшин хот хөдөө
- График 9. Гэмт хэрэг үйлдэгсэд (сүүлийн 5 жил)
- График 10. Ял шийтгүүлэгсэд (сүүлийн 5 жил)
- График 12. Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, ХАА-н салбар орсон байдлаар, (сүүлийн 5 жил)
- График 13. Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, ХАА-н салбарыг хассан байдлаар (сүүлийн 5 жил/)
- График 14. Ажилгүйдлийн түвшин (сүүлийн 5 жил)
- График 15. Өрх толгойлсон эцэг (сүүлийн 5 жил)

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүний захиалгаар “Монгол Улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын тойм” сэдэвт мэдээлэл лавлагааг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэн (ПССХ)-д гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго:

Монгол Улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын талаарх тойм судалгаа, мэдээлэл бэлтгэх. Үүний дотор эрэгтэйчүүдийн хүний хөгжил, нийгмийн асуудлуудын талаарх статистик тоон мэдээ бэлтгэх.

Судалгааны хамрах хүрээ:

- Эрх зүйн орчин;
- Монгол Улсын нөхцөл байдлыг тодруулах.

Судалгааны бүтэц:

Судалгаа нь бүтцийн хувьд удиртгал, судалгааны хураангуй, жендэрийн эрх тэгш байдлын талаарх эрх зүйн орчин, эрэгтэйчүүдийн хүний хөгжил, нийгмийн асуудлуудын нөхцөл байдал гэсэн хэсгээс бүрдэнэ.

Судалгаанд Үндэсний статистикийн хорооны статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн тоон мэдээллийг эх сурвалж болгон ашигласан болно.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

НЭГ. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ТОЙМ, НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Монгол Улсын Үндсэн хууль болон холбогдох бусад хуулиудаар эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахгүй байх, жендэрийн тэгш байдлыг хангах үзэл санааг баталгаажуулж, бүх шатны сонгогдох болон томилогдох албан тушаалд жендэрийн тэгш байдлыг хангах зэрэг асуудлуудыг зохицуулсан. 2011 онд УИХ-аас баталсан Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль нь жендэрийн харилцааны асуудлыг тусгайлан зохицуулсан суурь хууль юм. Хууль тогтоомжийн хүрээнд Монгол Улсад жендэрийн тэгш байдлыг хангах хуулийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах тогтолцоо бүрдэж, үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх бодлого, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, тайлагнах, хяналт тавих механизмууд бий болсон.

Дээр дурдсан олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргийн дагуу үндэсний эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх, жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах зорилгоор манай улс дараах хууль тогтоомжийг баталж, хэрэгжүүлж байна.

Хүснэгт 1. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн Монгол Улсын хууль тогтоомж

Хууль тогтоомжийн нэр	Хууль тогтоомжийн зохицуулалт
Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992)	14.2.Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна. 16.11.улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална;
Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хууль	20 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэлдэхүүн 4.Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд дараах асуудал хамаарна: -жендэрийн хөгжлийн асуудал;

<p>Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай (2011)</p>	<p>8 дугаар зүйл.Улс төрийн хүрээн дэх жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа</p> <p>8.1.Улс төрийн нам, үйлдвэрчний эвлэлийн болон олон нийтийн бусад байгууллагад гишүүнээр эвлэлдэн нэгдэх, тэдгээрийн үйл ажиллагаанд оролцох эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн тэгш эрх, тэгш боломжийг хязгаарлах, ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно.</p> <p>8.2.Бүх шатны сонгуульд нэр дэвшигч эрэгтэй, эмэгтэй хүний сонгуулийн сурталчилгаанд зориулан улс төрийн намаас үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг ижил хэмжээтэй байна.</p> <p>8.3.Улс төрийн намын өөрийн төлөөллийн төв болон орон нутгийн байгууллагын бүрэлдэхүүнд аль нэг хүйсийн төлөөлөл 25 хувиас доошгүй байна.</p> <p>10 дугаар зүйл.Төрийн албан дахь жендэрийн эрх тэгш байдлын баталгаа</p> <p>10.1.Төрөөс эрэгтэй, эмэгтэй хүний төрийн албанд орох, албан тушаал эрхлэх тэгш эрх бодитой хэрэгжих боломж, нөхцөлөөр хангахын тулд дараахь бодлого хэрэгжүүлнэ:</p> <p>10.1.1.томилогдох төрийн улс төрийн албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл Засгийн газар, аймаг, нийслэлд 15 хувиас, дүүрэгт 20 хувиас, суманд 25 хувиас, хороонд 30 хувиас доошгүй байх;</p> <p>10.1.2.төрийн захиргааны удирдах албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл яамдын Төрийн нарийн бичгийн дарга, Засгийн газрын агентлагийн даргын 15 хувиас, бусад төв байгууллагын удирдлагын 20 хувиас, яамдын газар, хэлтсийн даргын 30 хувиас, аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газрын дарга, хэлтэс, албадын даргын 40 хувиас доошгүй байх;</p> <p>10.1.3.зэвсэгт хүчин, хилийн ба дотоодын цэрэг, тагнуул, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, авлигатай тэмцэх болон онцгой байдлын байгууллагаас бусад байгууллагын төрийн тусгай албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байх;</p> <p>10.1.4.төрийн үйлчилгээний удирдах албан тушаалтны дотор аль нэг хүйсийн төлөөлөл илт давамгайлсан тохиолдолд 40:60 гэсэн харьцааг хангах бодлого, арга хэмжээг тусгай хөтөлбөр, төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлэх бөгөөд энэ хуулийн 6.5.6-д заасан тохиолдолд энэ заалт үл хамаарна.</p> <p>10.2.Төрийн байгууллагын дэргэдэх болон үндэсний хэмжээний хороо, зөвлөл, комисс (цаашид "хороо" гэх) зэрэг зөвлөлдөх буюу хамтын удирдлагын байгууллагад аль нэгэн хүйсийн төлөөлөл нийт гишүүний 40 хувиас доошгүй байна.</p> <p>10.3.Төрийн ба төсөвт байгууллагын нийт ажилтны дунд аль нэг хүйсийн төлөөлөл илт давамгайлсан тохиолдолд хүйсийн 40:60 гэсэн харьцаа бүхий тэнцвэрт байдлыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлэх бодлого, арга хэмжээг хүний нөөцийн төлөвлөгөөнд тусгаж хэрэгжүүлэх бөгөөд энэ хуулийн 6.5.6-д заасан тохиолдолд энэ заалт үл хамаарна.</p>
--	---

Төрийн албаны тухай хууль (2017)	31.4.Төрийн тухайн албан тушаалд тавих шаардлагыг хангасан иргэний төрийн жинхэнэ албан тушаал эрхлэх эрхийг үндэс, угсаа, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, нам, олон нийтийн бусад байгууллагын харьяаллаар ялгаварлаж үл болно.
Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль (2020)	12.9.Комиссын гишүүнийг томилохдоо жендэрийн тэгш байдлыг харгалзан үзэх бөгөөд энэ хуулийн 12.1-д заасан гишүүний 40-өөс доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийн төлөөлөл байна.
Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль (2019)	30.2.Нам, эвслээс нэр дэвшүүлэхэд 2024 оны ээлжит сонгуулиар нийт нэр дэвшигчийн 30-аас доошгүй хувь нь, 2028 оны ээлжит сонгуулиар 40-өөс доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийнх байна <u>2023 оны 06 дугаар сарын 16-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан бөгөөд 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө./</u>
Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай хууль (2020)	29.2.Нам, эвслээс нэр дэвшиж байгаа нэр дэвшигчийн 20-оос доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийн нэр дэвшигч байна.
Улс төрийн намын тухай хууль (2023)	2024.01.01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө. 8.1. Нам гишүүдээ намын удирдах байгууллага, албан тушаал, сонгуульд нэр дэвших, сонгох, томилоход аливаа хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхахгүй байж, тэгш боломж олгоно. 8.2.3.нэр дэвшүүлэхдээ аль нэг хүйсийн төлөөлөл 30 хувиас доошгүй байх. 15.2.Намын дүрэмд дараах нийтлэг зүйлийг тусгана: 15.2.8.төрийн улс төрийн албан тушаалд болон намын удирдах албан тушаалд нэр дэвшигчийг сонгох, томилох, чөлөөлөх, тэдгээрт жендэрийн тэгш байдлыг хангах журам; 17.7.Намын төлөөллийн төв байгууллага, гүйцэтгэх төв байгууллага болон хяналтын байгууллагын бүрэлдэхүүнд аль нэг хүйсийн төлөөлөл 40 хувиас доошгүй байна.
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016)	6.3.Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний таатай, аюулгүй орчинд амьдрах, сурч боловсрох, шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд оролцох, улс төрийн эрхээ эдлэхэд энэ хуулийн 6.2-т зааснаас гадна иргэн, хуулийн этгээдийн дараахь үйлдэл, эс үйлдэхгүйг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзнэ:
Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр	4.2.7.Бүх нийтэд хүний эрх, жендэрийн боловсрол олгох үндэсний тогтолцоог хөгжүүлж, жендэрийн тэгш байдлыг хангах бодлого баримтална. 4.2.8.Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлж, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд эмэгтэйчүүд үр дүнтэй оролцох, манлайлан ажиллах тэгш боломжоор хангана.

<p>Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах салбар дундын стратеги төлөвлөгөө (2022-2031) (2022.10.05-ны өдөр ЖҮХ-ны тогтоолоор баталсан)¹²⁰.</p>	<p>Энэхүү стратеги төлөвлөгөө нь нийт 5 үндсэн зорилготой.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зорилго-1.Охид, хөвгүүд, эмэгтэй эрэгтэй хүмүүст эрүүл, аюулгүй амьдрах, сурч боловсрох тэгш боломж бүрдүүлнэ. • Зорилго-2.Эдийн засгийн хүрээнд жендэрийн тэгш боломж, тэгш оролцоог дэмжинэ. • Зорилго-3.Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний тогтолцоог хөгжүүлнэ. • Зорилго-4.Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоо, манлайллыг нэмэгдүүлнэ. • Зорилго-5.Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицоход жендэрийн тэгш оролцоог хангана.
<p>“Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоол</p>	<p>Зорилт 2.1.Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, боловсролыг хувь хүний хөгжил, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болгон насан туршдаа суралцахуйн тогтолцоог бэхжүүлнэ.</p> <p><i>1 үе шат (2021-2030):</i>Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших эрх тэгш боломж бүрдүүлж, тэгш хамруулах тогтолцооны шинэчлэлийн үе.</p> <p>2.Иргэн бүрд чанартай боловсрол эзэмших эрх тэгш боломж бүрдүүлэн, тэгш хамруулж, бүх шатны боловсролын залгамж холбоог хангаж, сургалт, үйл ажиллагааны чанарыг дээшлүүлсэн байна.</p> <p>Зорилт 3.3.Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, бизнес эрхлэх арга, ур чадварыг хөгжүүлж, жижиг, дунд бизнес эрхлэлтийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлнэ.</p> <p><i>1 үе шат (2021-2030):</i> Хөдөлмөр эрхлэлт, бүтээлч санаачилга, хандлага болон ур чадварыг хөгжүүлэх, аж ахуй эрхлэлтийг дэмжсэн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх үе.</p>
<p>Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл (УИХ-ын 2020 оны 23 дугаар тогтоол)</p>	<p>Зорилго 2.Нийгмийн суурь үйлчилгээг тэгш, хүртээмжтэй, чанартай хүргэх тогтолцоог бэхжүүлж, эрдэм мэдлэгтэй, эрүүл чийрэг, нийгмийн идэвхтэй, хүнлэг, ёс суртахуунтай, дэлхийд үнэлэгдэх Монгол хүнийг төлөвшүүлж, гэр бүлд ээлтэй хүний хөгжлийн цогц бодлого хэрэгжүүлнэ.</p> <p>Зорилт 2.1.Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, тэгш хамруулах тогтолцоог бэхжүүлнэ:</p>

ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ КОНВЕНЦ

Дээрх олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжоос гадна дэлхий нийтээрээ нэг зорилго болгон хэрэгжүүлэхээр хүчин чармайлт гаргаж буй үүрэг, амлалтууд байна. Тухайлбал, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 2015 онд баталсан 2030 он хүртэлх Дэлхийн Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөрт “жендэрийн тэгш байдлыг хангах, охид эмэгтэйчүүдийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлэхээр дэвшүүлсэн 5 дугаар зорилтыг биелүүлнэ.” гэж, Бээжингийн тунхаглалын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газар бүр өөрийн бүх бодлого, хөтөлбөрт жендэрийн үзэл баримтлалыг тусгана. Жендэрийн асуудал нь тухайлан нэг салбарын асуудал бус салбар дундын асуудал тул тогтолцоог тасралтгүй бэхжүүлэх.”

¹²⁰ <https://www.ncge.gov.mn/uploads/legal/c926eb06d6c6a482b2b7056100e954d4.pdf>

гэж, Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-ын конвенцын хорооны 2016 оны 1382 дугаар хуралдааны зөвлөмжийн 13(а)-д конвенцыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааны төвлөрлийг сааруулах зарчмаар явуулахад нь хүний нөөцийн, техникийн болон санхүүгийн хөрөнгө нөөцөөр хангах замаар Жендэрийн үндэсний хороог бэхжүүлэх зэрэг үүрэг, амлалтыг авчээ.

Олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргээ биелүүлэх зорилгоор үндэсний хэмжээний бодлого, хөтөлбөрүүдийг 1996 оноос хойш батлан хэрэгжүүлсэн байна. Тухайлбал,

- Эмэгтэйчүүдийн аж байдлыг сайжруулах Үндэсний хөтөлбөр (1996)
- Эмэгтэйчүүдийг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр (2000)
- Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого (2008-2021)
- Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах Дунд хугацааны стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2013-2016)
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх Үндэсний хөтөлбөр (2005-2015)
- Хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг худалдаалах, бэлгийн мөлжлөгт өртөхөөс сэргийлэх Үндэсний хөтөлбөр (2005-2014)
- Эрүүл мэндийн салбарын Мастер төлөвлөгөө (2005-2015)
- Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн 3 дахь хөтөлбөр (2007-2011)
- Монгол Улсын төрөөс хүн амын талаар баримтлах бодлого (2004-2015)
- Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийг хамгаалах Үндэсний стратеги (2014-2018)
- Ядуурлыг бууруулж, ажил эрхлэлтийг дэмжих бодлого (2010-2014)
- Гэр бүлийн хөгжил, хүн ам зүйн бодлого (2011-2015)
- Нийгмийн халамж, хөдөлмөрийн бодлого (2011-2015)
- Эрэгтэй, эмэгтэй хүний дундаж наслалтын зөрүүг багасгах талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө (2020-2022)

ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ (2021.01.20, ДУГААР 01):

Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай¹²¹ хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт “Энэ хуулийн зорилт нь ... 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх ...-т тэтгэмж олгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.”, 3 дугаар зүйлийн 3.1.3 дахь заалтад “хүүхдээ асарч байгаа” гэж Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 106.1-д заасан

¹²¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail/12756>

хүүхэд асрах чөлөөтэй болон Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуулийн 3.1.3-т заасан ажилгүй эх 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгааг;”, 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт “Төрүүлсэн 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх сар бүр хүүхэд асарсны тэтгэмж авах эрхтэй.” гэж заасан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван дөрөвдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль ...-ийн өмнө эрх тэгш байна.”, мөн зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Хүнийг ... хүйс ...-ээр нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. ...”, Арван зургаадугаар зүйлийн 11 дэх заалтын “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. ...” гэж заасныг тус тус зөрчсөн гэж шийдвэрлэсний дагуу дээрх хуулиудад гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх /ганц бие эцэг/ гэж өөрчилсөн. Энэхүү шийдвэр нь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах чиглэлд нэгэн том туршлага болохуйц шийдвэр юм.

БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧГҮҮД

Жендэрийн үндэсний хорооноос Жендэрийн стратеги (2016-2024)-ийг 2016 онд батлан хэрэгжүүлж байна. Энэ стратегийн хүрээнд салбар бүрд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар баримтлах бодлогын баримт бичгийг батлуулж, хэрэгжилтэд хяналт тавьж байна. Тухайлбал,

- Хүн ам, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарт жендэрийн талаар баримтлах бодлого (2018-2024) Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын тушаал
- Эрүүл мэндийн салбарт жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах талаар баримтлах бодлого (2021-2024) Эрүүл мэндийн сайдын тушаал
- Зам тээврийн салбарт жендэрийн талаарх баримтлах бодлого (2021-2026) Зам, тээврийн хөгжлийн сайдын тушаал
- Барилга, хот байгуулалтын салбарт жендэрийн талаар баримтлах бодлого (2018-2025) Барилга, хот байгуулалтын сайдын тушаал
- Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын салбарт баримтлах жендэрийн тэгш байдлыг хангах бодлого (2017-2024) Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан спортын сайдын тушаал
- Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарт жендэрийн талаар баримтлах бодлого (2018-2025) Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын тушаал
- Хууль сахиулах байгууллагуудын жендэрийн нэгдсэн бодлогын баримт бичиг (2018-2021) Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаал
- Байгаль орчны салбарын жендэрийн стратеги (2014-2030)

МОНГОЛ УЛСЫН ЖЕНДЭРИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Эх сурвалж: YCX

Монгол Улс Дэлхийн эдийн засгийн форумаас эрхлэн гаргадаг Дэлхийн жендэрийн зөрүүтэй байдлын 2023 оны тайлангаар жендэрийн хөгжлийн индексээр 191 улсаас 96 дугаарт, жендэрийн ялгаатай байдлын индексийн үзүүлэлтээр дэлхийн 146 улсаас 70 дугаар, үүнээс эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн оролцооны түвшингээр 26, эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшингээр 63 дугаарт, эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрх мэдэл, оролцооны хувь 113 дугаарт эрэмбэлэгдэж байна. Жендэрийн талаарх зарим үзүүлэлтийг авч үзвэл,

Хүснэгт 2. Монгол Улсын жендэрийн зөрүүтэй байдлын индекс 2006 оноос хойш

Жендэрийн зөрүүтэй байдлын индекс (Он)	Нийт		Эдийн засгийн оролцоо		Боловсрол эзэмших байдал		Эрүүл мэнд ба амьдрах чадвар		Улс төрийн эрх мэдэл	
	Байр	Оноо	Байр	Оноо	Байр	Оноо	Байр	Оноо	Байр	Оноо
2006 он (115 орноос)	42	0.682	21	0.704	20	0.999	1	0.980	101	0.046
2007 он (128 орноос)	62	0.673	47	0.668	23	0.999	1	0.980	113	0.046
2008 он (130 орноос)	40	0.705	10	0.756	1	1.000	1	0.980	95	0.084
2009 он (134 орноос)	22	0.722	1	0.833	1	1.000	1	0.980	100	0.075
2010 он (134 орноос)	27	0.719	2	0.875	59	0.992	1	0.980	124	0.032

2011 он (135 орноос)	36	0.714	3	0.850	47	0.995	1	0.980	125	0.032
2012 он (135 орноос)	44	0.711	1	0.839	50	0.994	1	0.980	127	0.032
2013 он (136 орноос)	33	0.720	2	0.833	49	0.994	1	0.979	108	0.073
2014 (142 орноос)	42	0.721	10	0.808	69	0.993	1	0.979	103	0.103
2015 (145 орноос)	56	0.709	22	0.783	73	0.992	1	0.980	117	0.084
2016 (144 орноос)	58	0.705	23	0.766	66	0.993	1	0.980	119	0.084
2017 (144 орноос)	53	0.713	20	0.776	65	0.993	1	0.980	107	0.102
2018 (149)	58	0.714	20	0.780	70	0.993	1	0.980	109	0.102
2020 (153)	79	0.706	29	0.751	71	0.993	1	0.980	120	0.102
2021 (156)	69	0.716	23	0.769	73	0.998	1	0.980	116	0.122
2022 (146)	70	0.715	26	0.765	63	0.994	1	0.980	113	0.121
2023 (146)	80	0.704	33	0.745	67	0.994	1	0.980	121	0.099

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд зааснаар аль нэг хүйсийн төлөөллийн хувийг дараах байдлаар зохицуулжээ. Тухайлбал,

Хүснэгт 3. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд заасан заалт

	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 10.1.1	МУИХ-ын сонгуулийн тухай хууль 30.2	Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ын сонгуулийн тухай хууль 29.2
УИХ	-	20 хувиас доошгүй	
Засгийн газар, аймаг, нийслэлд	15 хувиас доошгүй	-	20 хувиас доошгүй
Дүүрэгт	20 хувиас доошгүй	-	20 хувиас доошгүй
Суманд	25 хувиас доошгүй	-	20 хувиас доошгүй
Хороонд	30 хувиас доошгүй	-	20 хувиас доошгүй

Харин төрийн албаны хувьд, Төрийн албаны зөвлөлийн 2022 оны үйл ажиллагааны тайланд дурдсанаар нийт 225.205 төрийн албан хаагч ажиллаж байгаагийн 145554 буюу 64.6 хувийг эмэгтэй албан хаагч, 79,651 буюу 35.4 хувь нь эрэгтэй албан хаагчид эзэлж байна. Үүнийг ангилан авч үзвэл,

- Төрийн улс төрийн албан хаагч	3759 буюу 1.7%
- Төрийн захиргааны албан хаагч	22023 буюу 9.8%
- Төрийн тусгай албан хаагч	47158 буюу 20.9%
- Төрийн үйлчилгээний албан хаагч	152265 буюу 67.6%-ийг
- эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Харин төрийн албан тушаалын төрлөөр авч үзвэл,

- Удирдах ажилтан 16,847
 - эмэгтэй 7275 буюу 43%
 - эрэгтэй 9572 буюу 57%
- гүйцэтгэх ажилтан 149,450
 - эмэгтэй 106,107 буюу 71%
 - эрэгтэй 43,343 буюу 29%
- Туслах ажилтан 58,908
 - Эмэгтэй 32,172 буюу 55%
 - Эрэгтэй 26,736 буюу 45% байна.

ХОЁР. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ЭРЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ, НИЙГМИЙН АСУУДЛУУДЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

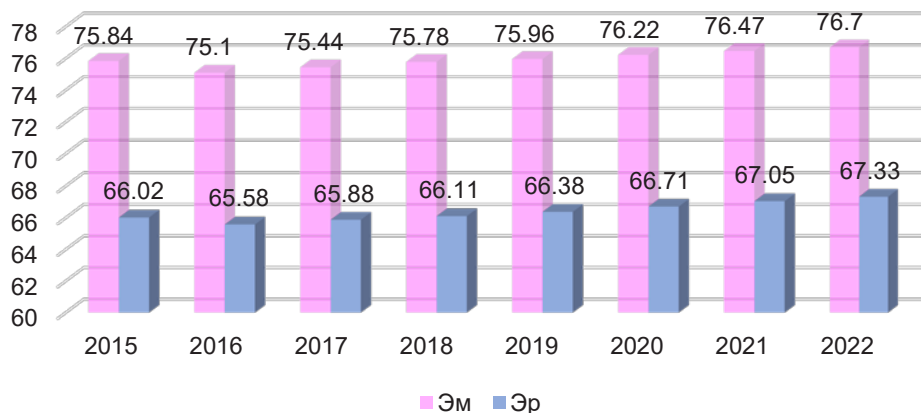
ДУНДАЖ НАСЛАЛТ

Хүн амын дундаж наслалт гэдэг нь тухайн улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, түүний үр нөлөөг илэрхийлдэг Хүний Хөгжлийн индексийн үзүүлэлтүүдийн нэг юм. Дундаж наслалт нь шинэ төрсөн хүүхдийн цаашид үргэлжлэн амьдрах дундаж хугацааг илэрхийлнэ. Дундаж наслалтыг тухайн насны хүн ам, тэдгээрийн нас баралтыг харьцуулан нас баралтын коэффициентийг бодож, одоогийн наснаас дараагийн насанд шилжин амьдрах магадлалаар тооцдог. Тиймээс дундаж наслалтыг судлахдаа нас баралтыг насны бүлэг, хүйсээр авч үзэх нь зайлшгүй юм. Монгол Улс анх 1992 оноос эхлэн дундаж наслалтыг тооцож эхэлсэн.

Монгол Улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дундаж наслалтын зөрүү 2022 оны байдлаар 9,4 жил байгаа нь дэлхийн дунджаас хоёр дахин их байна. Дэлхийн Эрүүл Мэндийн байгууллагын 2016 оны статистикаас харахад эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дундаж наслалтын зөрүү хамгийн өндөр улсуудаас 12-рт, Ази, Номхон далайн бүсийн хувьд 2-рт жагсаж байна.

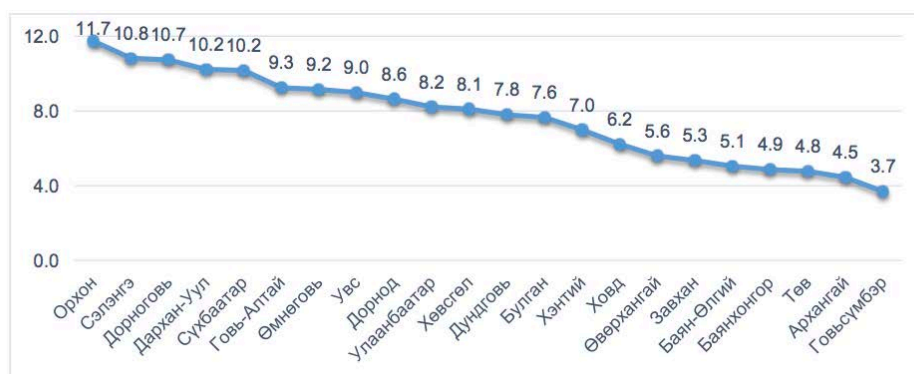
2022 оны байдлаар эмэгтэй хүний дундаж наслалт 76.7 бол эрэгтэй хүний дундаж наслалт 67.3 жил байна.

График 1. Дундаж наслалт, хүйсээр (2015-2022 он)

Эх сурвалж: <https://www2.1212.mn/tables.aspx>

График 2. Дундаж наслалтын зөрүү (аймгаар)

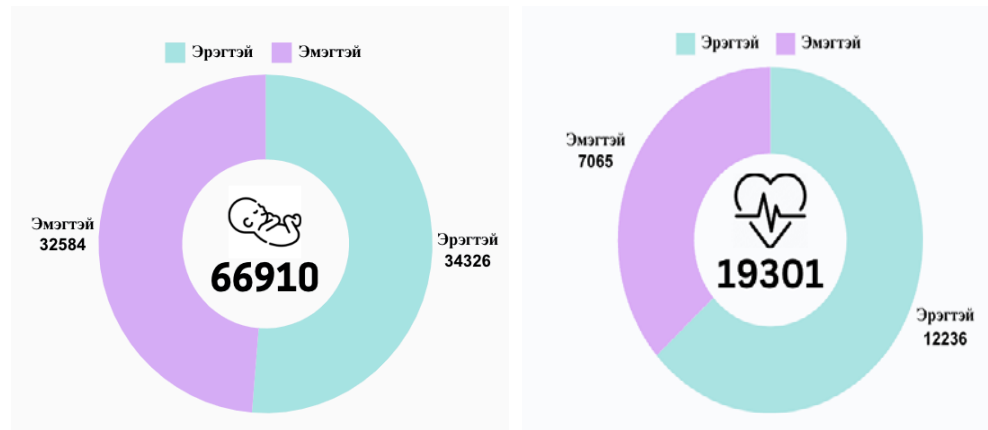

Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дундаж наслалтын зөрүүтэй байдлыг аймагуудын хувьд харахад Орхон аймаг хамгийн их зөрүүтэй буюу 11.7 байгаа ба Сэлэнгэ, Дорноговь, Дархан-Уул, Сүхбаатар аймагууд зөрүү 10 буюу улсын дунджаас их байна. Говь-сүмбэр аймаг зөрүү хамгийн бага буюу 3.7 байна.

ЭРҮҮЛ МЭНД

Монгол Улсын хэмжээнд 2022 оны байдлаар төрөлт 66,910, нас баралт 19,301 байна.

График 3. Төрөлт, нас баралт, хүйсээр, (дүнд эзлэх хувиар, 2022 он)

Монгол Улсын хэмжээнд 2024 оны байдлаар нийт 110,622 хүн нас барсан байна.

Хүснэгт 4. Нас баралт, насны бүлгээр

		Насны бүлэг																
Он	Хүйс	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+	Totals	
2014	Эмэгтэй	378	27	36	58	90	86	98	173	216	289	429	413	397	409	1,677	4,776	
	Эрэгтэй	500	68	69	111	163	238	295	399	513	660	787	774	633	532	1,446	7,188	
2015	Эмэгтэй	380	38	31	52	67	101	90	151	185	293	405	446	419	398	1,598	4,654	
	Эрэгтэй	494	68	64	118	162	203	275	378	513	604	729	790	648	548	1,445	7,039	
2016	Эмэгтэй	443	38	37	54	63	105	110	155	212	277	381	422	372	473	1,596	4,738	
	Эрэгтэй	575	63	68	102	138	200	264	344	447	591	720	842	634	545	1,372	6,905	
2017	Эмэгтэй	390	39	32	51	64	85	115	133	166	257	371	440	443	444	1,642	4,672	
	Эрэгтэй	448	78	51	104	126	179	265	359	514	619	802	833	717	547	1,456	7,098	
2018	Эмэгтэй	380	45	31	54	58	93	127	154	222	323	388	494	479	461	1,857	5,166	
	Эрэгтэй	488	58	52	105	117	176	274	371	475	686	810	908	816	657	1,539	7,532	
2019	Эмэгтэй	362	41	29	44	64	69	103	157	211	299	368	495	491	461	1,783	4,977	
	Эрэгтэй	452	61	58	71	129	191	257	363	512	676	815	946	851	672	1,581	7,635	
2020	Эмэгтэй	330	38	38	59	43	61	104	127	187	251	337	415	460	450	1,713	4,613	
	Эрэгтэй	374	53	63	83	93	173	248	340	447	602	672	817	829	628	1,474	6,896	
2021	Эмэгтэй	302	30	38	50	79	69	130	170	231	308	391	492	559	566	1,990	5,405	
	Эрэгтэй	365	58	75	77	121	156	283	387	502	684	799	955	1,027	796	1,731	8,016	
2022	Эмэгтэй	287	36	29	50	43	60	116	173	177	245	365	465	560	544	1,888	5,038	
	Эрэгтэй	407	67	64	85	113	165	283	409	516	742	874	1,002	1,022	855	1,670	8,274	
Totals		7,355	906	865	1,328	1,733	2,410	3,437	4,743	6,246	8,406	10,443	11,949	11,357	9,986	29,458	110,622	

График 4. Хүн амын нас баралтын түвшин, бүс нутаг, нийслэлээр (сүүлийн 5 жил)

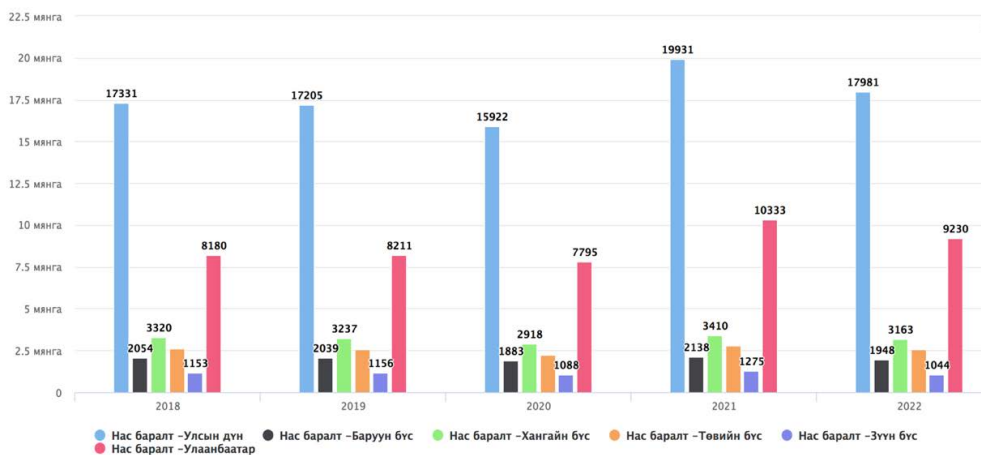
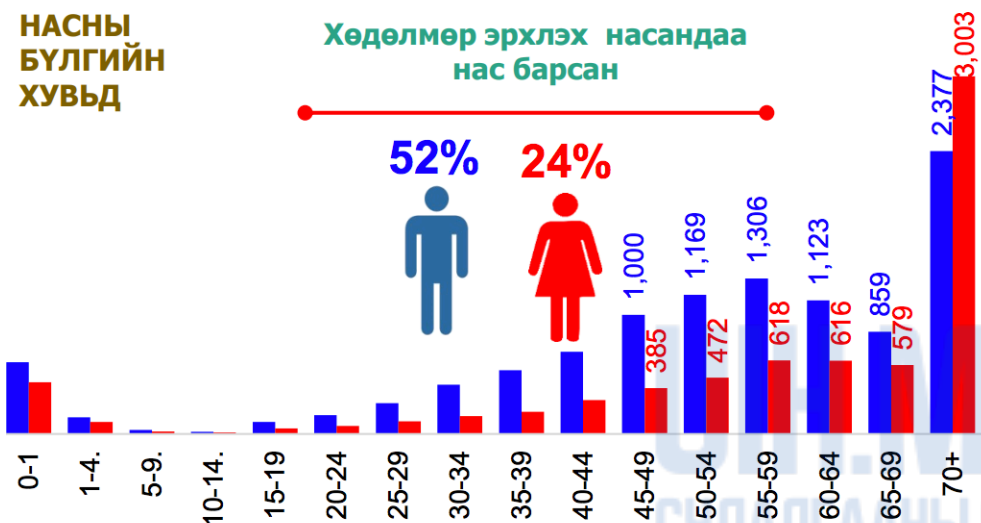

График 5. Хөдөлмөр эрхлэх насандаа нас барсан байдал

Эрэгтэйчүүдийн нас баралт 15 наснаас эхлэн эмэгтэйчүүдээс их болж, 45 наснаас огцом нэмэгджээ. Хөдөлмөрийн насны эрэгтэйчүүдийн нас баралт эмэгтэйгээс 3.3 дахин илүү байна. Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дундаж наслалтын зөрүү ихэсч, эрчүүд богино насалж байгаагийн хамгийн том шалтгаан нь “халдварт бус” өвчин байна. Халдварт бус өвчлөл болох зүрх судасны тогтолцооны өвчин, хавдар гэсэн 2 өвчлөл 1995 оноос хойш нас баралтын зонхилох шалтгаан болж байна.

Хүснэгт 5. Нас баралт, зонхилох өвчний төрөл

Статистик үзүүлэлт	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он
Нас баралт	17,331	17,205	15,922	19,931	17,981
Зүрх судасны тогтолцооны өвчин	5,963	5,531	5,221	6,213	5,843
Гэмтэл, хордлого ба гадны шалтгаант бусад эмгэгээр	2,923	2,827	2,736	3,029	3,360
Хоол боловсруулах тогтолцооны өвчин	1,187	1,173	1,076	1,155	1,237
Амьсгалын тогтолцооны өвчин	752	803	594	965	891
Хавдар	4,308	4,582	4,159	4,251	4,302
Бусад	2,198	2,289	2,136	4,318	2,348

Эх сурвалж: <https://www.2.1212.mn/>

Манай улсын хүн амын нас баралтыг зонхилох шалтгаанаар авч үзвэл, 1990 онд амьсгалын тогтолцооны өвчин тэргүүлж байсан бол 1992 оноос одоог хүртэл зүрх судасны тогтолцооны өвчин тэргүүлэх шалтгаан болж байна. Бүх өвчний төрөлд эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс их байгаа бөгөөд гэмтэл хордлого ба гадны шалтгаант бусад эмгэг болон амьсгалын тогтолцооны өвчнөөр эрэгтэйчүүдийн нас баралтын түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс 2-4 дахин их байна. Нас баралтад нөлөөлж буй хамгийн том хүчин зүйлс нь эрүүл мэндийн асуудал болох өвчлөл 83.1% байна. Бусад осол, гэмтэл, амиа хорлолтын шалтгаанууд 16.9% эзэлж байна.

БОЛОВСРОЛ¹²²**Бичиг үсгийн мэдлэг**

Хүн ам, орон сууцны 2020 оны тооллогын дүнгээр 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсгийн мэдлэгийн түвшин 98.7 хувь байгаа нь 2010 оныхоос 0.4 пунктээр өссөний дотор эрэгтэйчүүдийнх мөн 0.4 пунктээр, эмэгтэйчүүдийнх 0.6 пунктээр нэмэгджээ.

Хүснэгт 6. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг (хүйсээр, хувиар)

Бичиг үсгийн мэдлэг	2010			2020		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
БҮГД	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Бичиг үсэг мэддэг	98.3	98.2	98.3	98.7	98.7	98.9
Бичиг үсэг мэддэггүй	1.7	1.8	1.7	1.3	1.3	1.1

¹²² Жендэрийн тэгш бус байдал 2020 <https://www.ncge.gov.mn/research>

Бичиг үсэг эзэмшсэн хүн амыг хот, хөдөөгөөр харьцуулж харахад 15, түүнээс дээш насанд хотын хүн амын 99.3 хувь нь бичиг үсэг мэддэг бөгөөд хүйсээр харахад ойролцоо байна. Харин хөдөөгийн хүн амын 97.6 хувь нь бичиг үсэг мэдэж байгаа бол 2.4 хувь нь бичиг үсэг мэдэхгүй байна.

Хүснэгт 7. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг, хот хөдөө (хүйсээр)

Байршил	Бичиг үсэг мэддэг			Бичиг үсэг мэддэггүй		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
БҮГД	98.7	98.6	98.9	1.3	1.4	1.1
Хот	99.3	99.2	99.4	0.7	0.8	0.6
Хөдөө	97.6	97.3	97.9	2.4	2.7	2.1

Хүснэгт 8. Хүн амын тоо, бичиг үсгийн мэдлэг бүс аймаг, нийслэл (6 ба түүнээс дээш нас)

Аймаг, нийслэл	Бичиг үсэг мэддэг			Хүйсийн харьцаа	Бичиг үсэг мэддэггүй			Хүйсийн харьцаа
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй		Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	
БҮГД	98.2	98.0	98.3	91.6	1.8	2.0	1.7	109.7
БАРУУН БҮС	97.4	97.3	97.5	97.5	2.6	2.7	2.5	105.9
Баян-Өлгий	97.3	97.5	97.2	99.6	2.7	2.5	2.8	88.8
Говь-Алтай	97.9	97.8	98.0	92.4	2.1	2.2	2.0	105.3
Завхан	97.3	97.1	97.5	96.0	2.7	2.9	2.5	111.1
Увс	97.0	96.3	97.6	98.5	3.0	3.7	2.4	154.0
Ховд	97.6	97.8	97.4	99.2	2.4	2.2	2.6	84.0
ХАНГАЙН БҮС	97.9	97.6	98.1	93.9	2.1	2.4	1.9	116.3
Архангай	97.8	97.5	98.1	95.1	2.2	2.5	1.9	125.6
Баянхонгор	97.6	97.5	97.8	94.4	2.4	2.5	2.2	108.3
Булган	98.4	98.5	98.3	96.1	1.6	1.5	1.7	84.6
Орхон	99.0	98.8	99.2	89.6	1.0	1.2	0.8	142.1
Өвөрхангай	97.1	96.9	97.3	93.8	2.9	3.1	2.7	107.3
Хөвсгөл	97.5	97.1	97.9	95.2	2.5	2.9	2.1	130.7
ТӨВИЙН БҮС	98.2	97.9	98.5	91.8	1.8	2.1	1.5	124.8
Говьсүмбэр	98.2	97.5	98.8	88.0	1.8	2.5	1.2	190.9
Дархан-Уул	98.8	98.6	99.0	88.8	1.2	1.4	1.0	124.0
Дорноговь	97.6	97.1	98.0	90.3	2.4	2.9	2.0	135.3
Дундговь	97.6	97.2	97.9	90.4	2.4	2.8	2.1	123.1
Өмнөговь	98.7	98.5	98.8	87.8	1.3	1.5	1.2	109.1
Сэлэнгэ	98.3	97.9	98.6	94.7	1.7	2.1	1.4	136.5
Төв	97.9	97.8	98.0	97.7	2.1	2.2	2.0	109.4
ЗҮҮН БҮС	96.9	96.6	97.1	95.4	3.1	3.4	2.9	112.4
Дорнод	97.7	97.5	97.9	95.4	2.3	2.5	2.1	115.6
Сүхбаатар	96.0	95.8	96.2	97.3	4.0	4.2	3.8	108.8
Хэнтий	96.6	96.3	96.9	94.0	3.4	3.7	3.1	113.4
УЛААНБААТАР	98.7	98.7	98.8	88.5	1.3	1.3	1.2	99.3

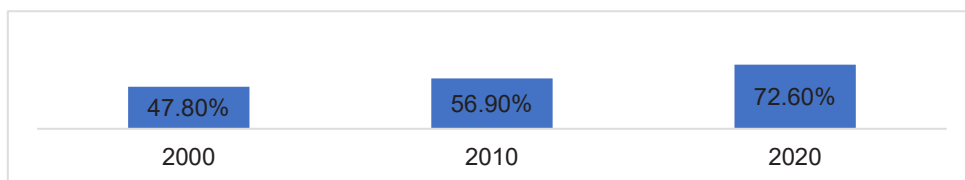
Эх сурвалж: Жендэрийн Үндэсний хороо

6 ба түүнээс дээш насны хүн амд бичиг үсэг мэддэггүй хүний эзлэх хувь аймаг болгонд өөр байхын зэрэгцээ хүйсээр харахад Баян-Өлгий, Булган аймаг болон Улаанбаатар хотод бичиг үсэг мэддэггүй эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээсээ их байна. Бусад аймагт бичиг үсэг мэддэггүй 100 эмэгтэйд 5-90 эрэгтэй илүү ногдож байна. Харин бичиг үсэг мэддэг хүн амын хүйсийн харьцааг харахад бүх аймагт бичиг үсэг мэддэг эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээсээ их байна.

Хүн амын сургуульд хамрагдалт

Сургуульд хамрагдалтыг өмнөх тооллогуудын дүнтэй харьцуулахад тогтмол өссөөр иржээ. 2020 оны тооллогоор 6-29 насны хүн амын 72.6 хувь нь сургуульд хамрагдаж байгаа бөгөөд 2010 оны тооллогын дүнтэй харьцуулахад 14.5 пунктээр нэмэгдсэн байна. Ялангуяа 6-17 насны буюу ЕБС-ийн насны хүүхдийн 98.0 хувь нь сургуульд хамрагдаж байна. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны тооллогын дүнгээр 7-29 насны хүн амын сургуульд хамрагдалтыг судлахад энэ насны хүн амын тал хүрэхгүй (47.8 хувь) хувь, 2010 оны тооллогоор 56.9 хувь нь сургуульд суралцаж байсан бол 2020 онд 72.6 хувь болж нэмэгдсээр байна.

График 6. Сургуульд хамрагдалт

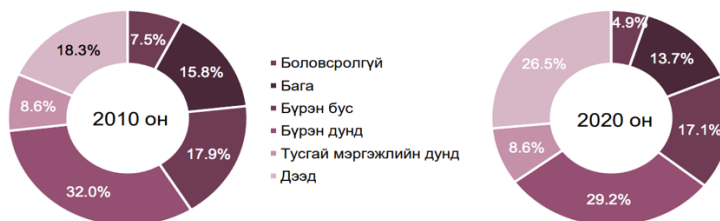
Дээрх үзүүлэлтийг хүйсээр ангилахад эмэгтэйчүүдийн сургуульд хамрагдалтын хувь эрэгтэйчүүдийнхээс 2.2 пунктээр бага байна. Энэ нь 2010 онд 5.1 пункт байснаас харахад эрэгтэйчүүдийн сургуульд хамрагдалт сайжирч байгаа нь харагдаж байна. Эмэгтэйчүүдийн сургуульд хамрагдалтын хувь 2 тооллогын хооронд 14.4 пунктээр, эрэгтэйчүүдийнх 17.2 пунктээр өсжээ. Сургуульд хамрагдалтад гарсан томоохон өөрчлөлт бол сургуульд хамрагдагчдын хувьд хүйс болон хот, хөдөөгөөр ялгаварлахгүй бүх ангилалд нэлээд нэмэгджээ. Тухайлбал, хөдөөгийн хүн амын сургуульд хамрагдалт өмнөх тооллогоос 18.4 пунктээр, тэр дундаа эрэгтэйчүүдийнх 18.8 пункт, эмэгтэйчүүдийнх 17.8 пунктээр нэмэгдсэн явдал юм.

Боловсролын түвшин

2020 онд 10, түүнээс дээш настай нийт хүн амын 13.7 хувь нь бага, 17.1 хувь нь суурь, 29.2 хувь нь бүрэн дунд, 8.6 хувь нь техникийн болон тусгай

мэргэжлийн (техникийн 3.9 хувь, тусгай мэргэжлийн 4.7 хувь), 24.2 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд (дипломын 1.1 хувь, бакалаврын 23.1 хувь), 2.1 хувь нь магистр, 0.1 хувь нь докторын түвшний боловсролтой байна.

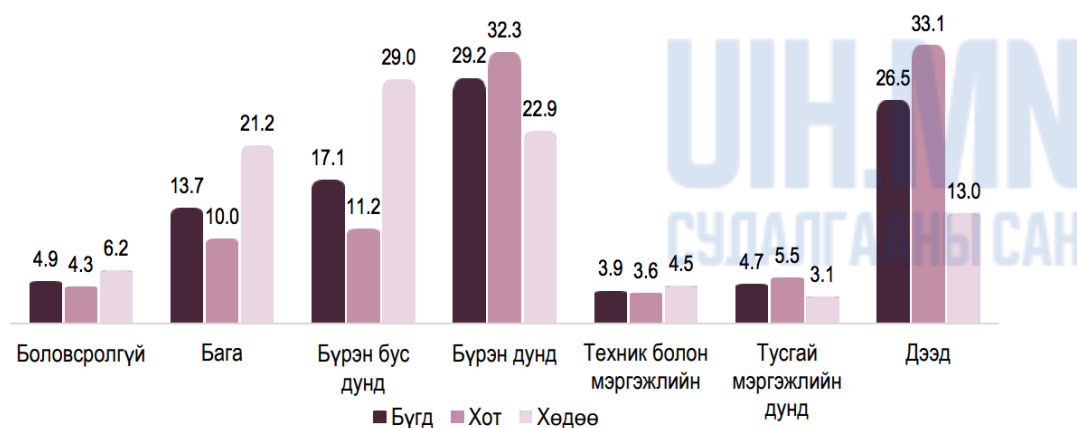
График 7. Хүн амын боловсролын түвшин

Эх сурвалж: Боловсролын салбарын статистикийн мэдээлэл 2021-2022 он

Хүн амын боловсролын түвшинг байршлаар үзвэл мөн л суурь, бүрэн дунд болон дээд боловсролтой хүн амын эзлэх хувь давамгайлж байна. Тооллогын дүнгээс харахад дээд боловсролтой хүн амын хувийн жин хотод хөдөөгөөс 2.5 дахин өндөр, харин бага боловсролтой хүн амын хувийн жин хөдөөд, хотоос 2.1 дахин, суурь боловсролтой хүн амынх 2.6 дахин илүү байна. Үүнээс үзэхэд хөдөөд бага болон суурь боловсролтой хүн амын хувийн жин хотоос нэлээд илүү, харин бүрэн дунд болон дээд боловсролтой хүн амын хувийн жин эсрэгээр хотод нэлээд илүүг харуулж байна.

График 8. Хүн амын боловсролын түвшин хот, хөдөө

Эх сурвалж: Боловсрол бичиг үсгийн мэдлэг тайлан 2021 он

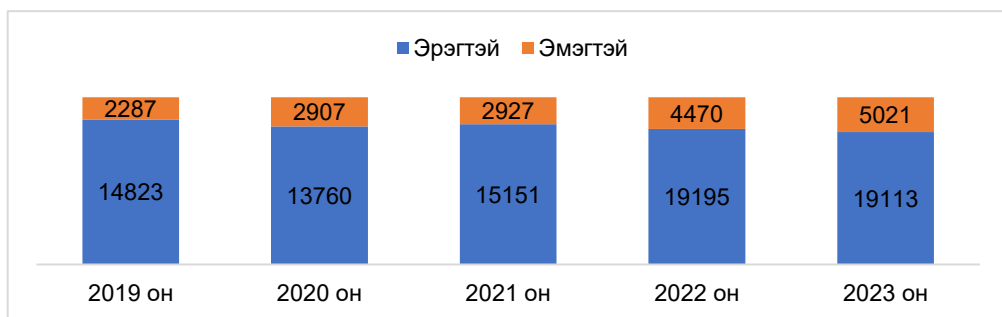
2010 оны тооллогын дүнгээр бүрэн дунд боловсролтой хотын хүн амын хувийн жин хөдөөгөөс 18.0 пунктээр илүү байсан бол 2020 онд 9.4 пункт болж зөрүү багассан байна. Мөн 2010 оны тооллогоор хотын дээд боловсролтой хүн амын хувийн жин хөдөөгөөс 16.4 пунктээр илүү байсан бол 2020 онд зөрүү 20.1 пункт болж нэмэгдсэн байна.

ГЭМТ ХЭРЭГ

Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг

Гэмт хэрэг, зөрчлийн бүртгэлийн мэдээллийг ЦЕГ-аас хөтөлж, гаргадаг. 2023 оны бүтэн жилийн байдлаар нийт 35574 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 24134 хүн холбогдож, 19113 нь эрэгтэй байна.

График 9. Гэмт хэрэг үйлдэгсэд (сүүлийн 5 жил)

Эрэгтэйчүүд гэмт хэрэгт холбогдсон байдлыг сүүлийн 5 жилээр авч үзвэл 2019 оноос хойш 28,9 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн аймгуудаар харьцуулж үзвэл дараах байдалтай байна. Үүнд:

Хүснэгт 9. Гэмт хэрэг үйлдэгсэд, аймгуудаар (сүүлийн 5 жил)

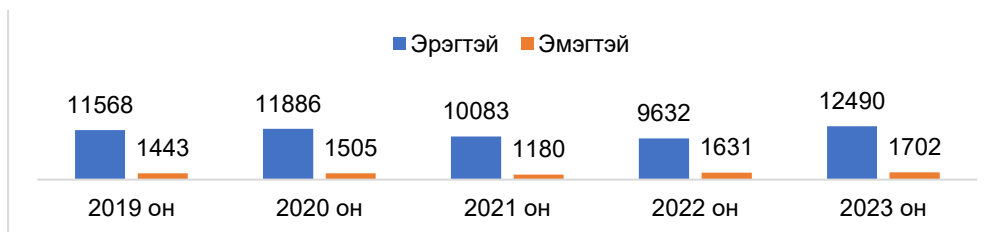
№	Аймаг, нийслэл	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он	2023 он
1	Баян-Өлгий	259	334	175	237	337
2	Говь-Алтай	146	142	193	199	225
3	Завхан	182	207	308	305	242
4	Увс	237	169	190	254	267
5	Ховд	369	373	322	336	408
6	Архангай	339	334	331	420	342
7	Баянхонгор	398	363	346	347	268
8	Булган	279	231	310	291	265
9	Орхон	424	334	351	469	541
10	Өвөрхангай	391	304	371	475	363
11	Хөвсгөл	411	432	611	693	453

12	Говьсүмбэр	89	112	91	103	103
13	Дархан-Уул	509	406	342	436	587
14	Дорноговь	328	227	315	414	384
15	Дундговь	119	137	212	178	174
16	Өмнөговь	334	333	281	322	376
17	Сэлэнгэ	487	373	440	437	540
18	Төв	499	614	464	510	463
19	Дорнод	375	380	437	447	389
20	Сүхбаатар	328	311	222	368	298
21	Хэнтий	576	415	430	513	459
22	Нийслэл	7739	7224	8408	11437	11623
23	Бусад	5	5	1	4	6
	Нийт	14823	13760	15151	19195	19113

Шүүхээр шийдвэрлэгдсэн гэмт хэрэг

Монгол Улсын нийт шүүхээр 2023 оны бүтэн жилийн байдлаар нийт 14192 хүн ял шийтгүүлснээс 1702 эмэгтэй, 12490 нь эрэгтэй байна. Ял шийтгүүлсэн эрэгтэйчүүдийг сүүлийн 5 жилээр авч үзвэл 2019 оноос хойш 11568-аас 12490 болж 8 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Үүнд:

График 10. Ял шийтгүүлэгсэд (сүүлийн 5 жил)

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ, АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН

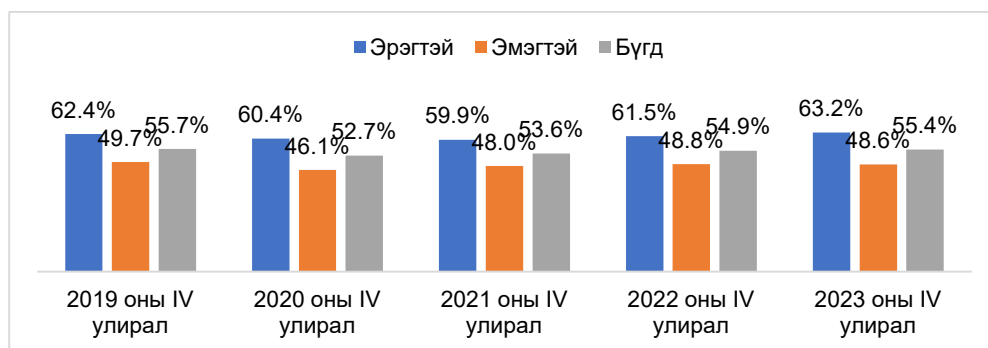
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин

Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшинг “Хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал”¹²³-ын дагуу тооцож байна. 2023 оны IV улирлын байдлаар Монгол Улсын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 55.4 хувь байна. Хүйсээр ялгаж харвал, эрэгтэйчүүд 63.2 хувь, эмэгтэйчүүд 48.6 хувь байна. Сүүлийн 5 жилээр харьцуулж үзвэл хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин төдийлөн ялгаатай биш 1.3 хувийн үзүүлэлтээр буурсан үзүүлэлттэй байна.

¹²³https://tuv.nso.mn/uploads/users/87/files/1_%20%D0%90%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%87%D0%BB%D0%B0%D0%BB_%D1%85%D3%A9%D0%B4%D3%A9%D0%BB%D0%BC%D3%A9%D1%80.pdf

Үүнд:

График 11. Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин (сүүлийн 5 жил)

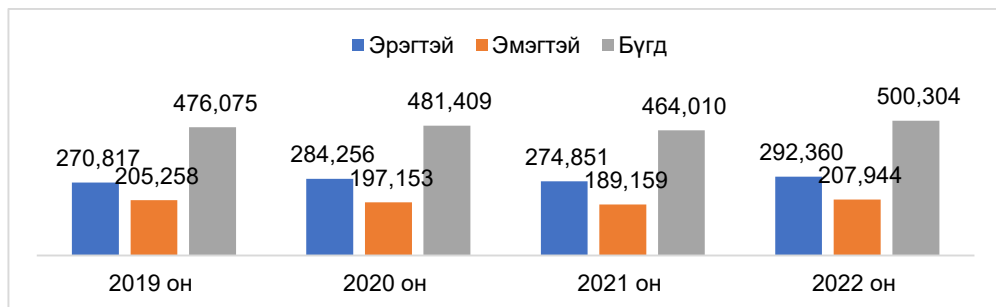
Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт

Албан бус хөдөлмөр эрхлэгч гэж албан бус ажлын байранд хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагч юм. Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид дараах хүмүүсийг хамааруулна. Үүнд:

1. Тухайн хугацаанд хөдөлмөрийн харилцаа нь хууль эрх зүйн хүрээнд бүрэн зохицуулагдаагүй, орлогын албан татвар, өвчтэй байсны тэтгэмж, ээлжийн амралт олгодоггүй, нийгмийн хамгааллын бусад асуудал хангагдаагүй нөхцөлд ажиллаж буй цалин хөлстэй ажиллагч;
2. Албан бус салбарт ажиллаж буй зах зээлд чиглэсэн өрхийн аж ахуйн нэгжийн ажил олгогч болон цалин хөлстэй ажиллагчгүй бие даасан ажиллагч;
3. Зөвхөн өөрийн эцсийн хэрэглээнд зориулан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж буй өрхөд цалин хөлстэй ажиллагч;
4. Хувь нэмэр оруулагч гэр бүлийн гишүүд орно.

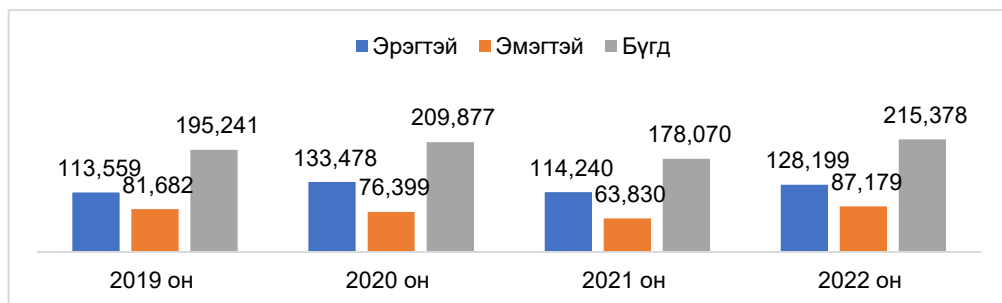
Хамгийн сүүлийн байдлаар 2022 оны бүтэн жилийн байдлаар албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн тоо 500,304 хүрсэн бөгөөд 292,360 нь эрэгтэй байна. Эрэгтэйчүүдийн албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг сүүлийн 5 жилээр харьцуулж үзвэл, 2019 оны бүтэн жилд 270,817 байсан бол 2022 онд 7.9 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

График 12. Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, ХАА-н салбар орсон байдлаар, (сүүлийн 5 жил)

Дээрх үзүүлэлт, дүн нь албан бус хөдөлмөр эрхлэлтэд ХАА-н салбар орсон дүн бөгөөд ХАА-н салбарын дүн хасаж тооцвол, 2022 онд нийт 215,378 хүн албан бус хөдөлмөр эрхэлж байгаа бөгөөд үүнээс 128,199 нь эрэгтэйчүүд байна.

График 13. Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, ХАА-н салбарыг хассан байдлаар (сүүлийн 5 жил)

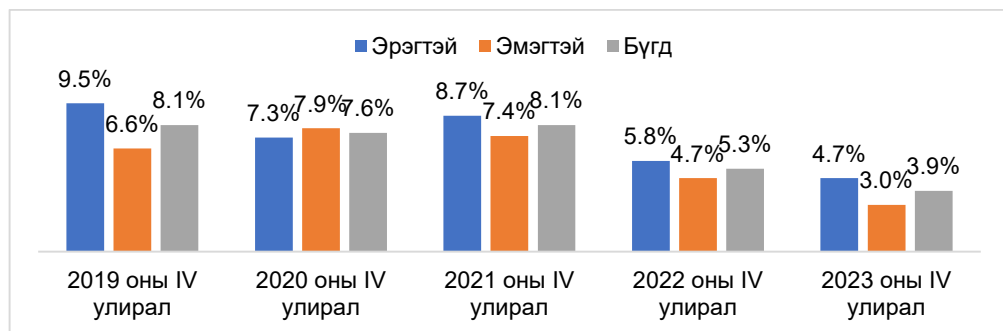

Ажилгүйдлийн түвшин

Ажилгүйдлийн түвшин нь ажиллах хүчний хэдэн хувийг ажилгүйчүүд эзэлж байгааг харуулдаг бөгөөд 2023 оны IV улирлын байдлаар Монгол Улсын ажилгүйдлийн түвшин 3.9 хувь байна. Хүйсээр ялгаж харвал, эрэгтэйчүүд 4.7 хувь, эмэгтэйчүүд 3 хувь байна. Сүүлийн 5 жилээр харьцуулж үзвэл ажилгүйдлийн түвшин 2019 оны IV улирлын байдлаас 2.1 дахин буурсан үзүүлэлттэй байна.

Үүнд:

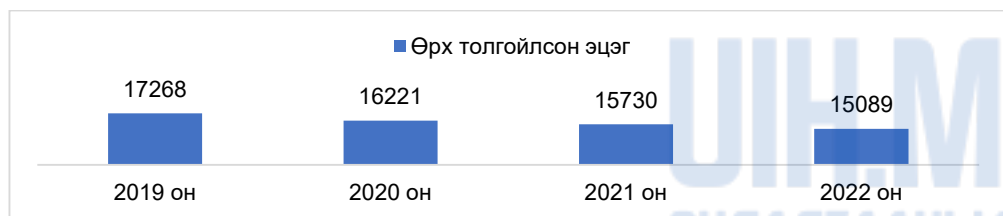
График 14. Ажилгүйдлийн түвшин (сүүлийн 5 жил)

ӨРХ ТОЛГОЙЛСОН ЭЦЭГ

“Өрх толгойлсон эх,эцэг (хүн)” гэж нөхөр, эхнэрийн аль нэг нь нас барсан, эсвэл сураггүй алга болсон нь шүүхээр тогтоогдсон, гэрлэлтээ цуцлуулсан, эцэг, эх байх эрхээ шүүхийн шийдвэрээр хязгаарлуулсан, хасуулсан бол тухайн шийдвэр хүчин төгөлдөр байх хугацаанд, гэрлэж байгаагүй боловч төрүүлсэн болон үрчлэн авсан хүүхэдтэй ганц бие эх /эцэг/-ийг ойлгоно. Хамгийн сүүлийн байдлаар 2022 оны бүтэн жилийн байдлаар улсын хэмжээнд 15089 өрх толгойлсон эцэг байна. Сүүлийн 5 жилээр харьцуулж үзвэл, 2019 оны бүтэн жилд 17628 байсан бол 2022 онд 12.6 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

График 15. Өрх толгойлсон эцэг (сүүлийн 5 жил)

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- Монгол Улсын жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан, ЖҮХ, UNFPA, MMCG, 2021
- Төрийн албаны зөвлөлийн 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан
- Улс төрийн хүрээн дэх жендэрийн тэгш байдал, МУ-ын ХЭҮК, КОЙКА, UNDP, УБ
- Монгол Улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдал: Нөхцөл байдлын товч үнэлгээ, баримт бичгийн судалгаа, Швейцарын хөгжлийн агентлаг, IRIM судалгааны хүрээлэн, УБ, 2015 он
- “Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцооны талаарх олон нийтийн төсөөлөл” судалгааны тайлан, SPDR, KOICA, UNDP, GENDER EQUALITY, 2022
- Хүний эрх, жендэрийн асуудлаарх парламентын өөрийн үнэлгээнд зориулсан гарын авлага, УИХТГ, 2023 он
- Үндсэн хуулийн цэцийн 2021 оны 01 дүгээр дүгнэлт
- Монгол Улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн дундаж наслалтын зөрүүтэй байдал, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлс <https://www.ncge.gov.mn/research/>
- Жендэрийн тэгш бус байдал 2020 <https://www.ncge.gov.mn/research>
- 1212 <https://www2.1212.mn/tables.aspx>
- Жендэрийн Үндэсний хороо <https://www.ncge.gov.mn/research>
- Боловсролын бичиг үсгийн мэдлэг тайлан 2021 он <https://cdn.greensoft.mn/uploads/users/2649/files/PDF%20files/CBR-MN-compressed.pdf>
- Боловсролын салбарын статистикийн мэдээлэл 2021-2022 он <https://cdn.greensoft.mn/>

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН